

Türkiye'de Göçler, Sorunları ve Çözüm Yolları

Prof. Dr. Orhan TÜRKDOĞAN

★ Varsayım

Bu araştırma ülkemizde, özellikle Doğu bölgesinde, köyden kente göçlerin nedenleri, doğurduğu sonuçlar ile bunlara ait önleyici tedbirlerin neler olabileceği hususundaki görüşlerimizin bir özetidir.

★ İç ve Dış Göçlerin Nedenleri

Bugün ülkemizin en önemli sorunu, ikinci dünya savaşından sonra hızla artan topraktan kopma, kentlere ve metropolitan merkezlere göçtür. Bu iç göçlerin yanında ayrıca dış göçlere de tanık olmaktadır. Bugün Türkiye nüfusunun yaklaşık olarak bir buçuk milyonu yurt dışında çalışan kitlelerden ibarettir.

Son yıllarda yapılan mikro-yapı (kırsal monografiler) araştırmaları göstermektedir ki köylerden kentlere belirli oranda nüfus akımı vardır. Bunlardan bir kaçına değinmek istiyorum. Erzincan'a bağlı Kemaliye ilçesi üzerinde yapılan geniş kapsamlı bir araştırmada (Gülten, 1971) «geçim sıkıntısı yüzünden» ilçede nüfusun boşaldığı ileri sürülmektedir. Keza, yabancı bir araştırmacı (Fenske, 1972) yine Kemaliye'ye bağlı Kabataş köyünde «dışarda çalışma bir gelenek haline gelmiştir» ve Kabataş'ın 1945'de nüfusu 547 iken bu oran 1960'da 296'ya düşmüştür demektedir.

Erzurum'un İspir ilçesi içinde durum bundan farklı değildir. Nitekim, İspir'in «sosyo-ekonomik ve tarımsal yapısı» üzerinde yürütülen bir araştırmada (Ayyıldız, 1975) «toprak-insan ilişkilerinin dengesiz olduğu bir dağ köyünde tarım arazisinin yetersizliğinden dolayı kırsal aile fertlerinin özellikle ergin erkek nüfusun aile geçimlerini temin ve yaşantılarını sürdürebilmek için köylerini devamlı ve geçici olarak terketmek-

le karşı karşıya kaldıklarına» değinilmektedir. Görülüyor ki, araştırmacı, toprak yetersizliği dolayısıyla köyden kente olan göçlere ağırlık vermektedir. Aşkale'ye bağlı Büyükgeçit köyünde yapılan en son araştırmada da 1965 - 1975 yılları arasında yani 10 yıl içinde 30 aile yaklaşık (150) kişinin göçettiğini (Atalay, 1976) biliyoruz. Aynı şekilde, Erzurum'un Pınarakapan köyünde yapılan «mikro-sosyo-ekonomik» bir araştırmada (Kishah, 1976) 1971'de 432 nüfuslu olan köyün 1975'de 395 nüfusa düştüğü saptanmıştır. Böylece, 1945'de hane sayısı 225 iken, 1975'de 64'e düşmüş oluyor.

Buna karşılık, Batıda Menemen ilçesine bağlı Musabey köyünde, 1973'de tesbit edilen rakamlara göre: Mal sahibi, kiracı, ortakçı, mal sahibi ve ortakçı, mal sahibi ve kiracı - ortakçı, mal sahibi ve kiracı olmak üzere altı tabakalaşmanın mevcut bulunduğu tanık olmaktadır (Doğanca, 1976). Oysa, Doğu bölgesinde bu tabakalaşma, mal sahibi, ortakçı veya kiracı ile Maraba dediğimiz topraksız ve mülkiyet araçlarına sahip olmayan ya ikili veya üçlü tabakalaşmadan ibarettir.

Topraksızlık ve geçim darlığı ya yeni tabakalaşmalara veya iç - dış göçlere sebep olmaktadır. Musabey köyünde toprak yetersizliği nedeniyle tek bir köylü yurt dışına göç etmemiştir. Çoğu kez, artan nüfus karşısında, tarımda kapitalistleşme süreci sonucu iç ve dış göçlerin yoğunlaştığına tanık olmaktadır. Çukurova'da yapılan araştırmalarda ilginç sonuçlara varılmıştır. Kiray'ın Çukurova'da farklı gelişme aşamalarındaki üç ayrı köyde gözlediği aile biçimi farklılaşması da gözlemlerimizi desteklemektedir. İlkel bir tarım düzeyinde olan toprağın köydeki hemen hemen bütün aileler arasında eşit (40 - 50 dönüm kadar) dağılmış olduğu Oruçlu köyünde geniş ailelerin oram % 41 dir. Tarımda kapitalistleşme sürecine geçiş halinde bulunan ve köylülerin % 23'nün topraksız olduğu Karacaören köyünde ise geniş ailelerin oranı % 29'a düşmektedir. Büyük toprak sahiplerinin egemenliği altında, köylülerin büyük çoğunluğunun işçi ve % 81'nin topraksız olduğu Yunusoğlu köyünde ise çekirdek ailelerin oranı % 13'e düşmektedir. Her üç köy incelemesi bize iki gerçeği göstermektedir. Bunlardan ilki, toprak büyüklüğü ile aile biçimi arasında bir bağlantının bulunması, ikincisi de Çukurova gibi, Türkiye'nin en verimli bir bölgesinde topraksızların miktarının % 81'e kadar ulaşmış olmasıdır. Bunlar ya ortakçılık veya işçi olarak tarım sektöründe çalışmakta, yahut da makinalaşma ve endüstrileşmenin sonucu kent merkezlerine yığılmaktadırlar.

Bunu kanıtlayan bir diğer araştırma da, Erdek ile Kırıkkale'ye bağlı Kalecik kasaba araştırmalarıdır (Eralp, 1974). Erdek'te 1935 yılın-

da nüfus 7387 iken 1969'de 8615'e yükselmiştir. Bu durum aynı tarihler için Kalecik'te 3780 iken otuz yıl sonra 3888 olmuştur. Görülüyor ki, turizm ve küçük el endüstrileriyle herhangi bir ürün (pamuk, elma, fındık, çay v.b. monokültürü etrafında kümeleşen kırsal alanlarda göçlerin durumu farklılaşmaktadır. Örneğin, Safraköy gelişmesinde olduğu gibi, Safraköy'ün ilk yerleşme sahasının çekirdeği 1927 yılında 500 nüfusu barındıran 100 - 150 haneden ibaret bir topluluktu. Bugün ise bu mahalle 10.000 den fazla bir nüfusa sahiptir. Köydeki gelişme 1960 yılına kadar çok ağır cereyan etmiştir. Nitekim, 1960 sayımında nüfus ancak 3479 idi. Buna karşılık 1965 nüfus sayımında 10.000'i aşmış, 1970'de ise 25.000'i geçmiştir (Tümertekin, 1973).

Doğu bölgesinde, iç ve dış göçlerle ilgili olarak değişik sonuçlar elde etmekteyiz. Şöyleki, Diyarbakır yöresinde Kürtçe konuşan ağa köyleri ve Yezidi köylerinde (Umur, Güzelşeyh, Yasince) kente göç hatta geçici göç yok denecek kadar azdır (Gençler, 1974). Çünkü, köylü - ağa ilişkileri erkeklerin çalışmak üzere dışarıya gitmelerini engellemektedir. Bu özellikleriyle ağa köyleri, kültür değişmesi bakımından «çok az açık veya kapalı» köy toplulukları kategorisinde yer almaktadır. Dil, din veya soy açısından etnik farklılaşmalar ile ağalık ve seyyitlik yapıları nedeniyle iç ve dış göçler farklı durumlar ortaya koymaktadır. Bunun da üzerinde önemle durulması gerekir. 1960 yılında Diyarbakır Havzasında yapılan bir araştırmada bazı kırsal yörelerde (Dicle, Hazro, Lice) nüfusu en yüksek düzeye ulaştığına, buna karşılık (Çınar, Bismil, Diyarbakır merkez ilçesi ile Ergani) havzanın güney ve batı kıyısında nüfus yoğunluğu en düşük orandadır (Sözer, 1969).

Aynı zamanda Diyarbakır Havzasında hızlı bir nüfus artışı ile karşı karşıya bulunuyoruz. Nitekim, nüfus 1945 de 273.041, bu miktar 20 yıl içerisinde % 105 oranında bir artışla 1965 de 562.477'ye ve 1970 de ise 581.208'e yükselmiştir.

Havza'da nüfus artışının bu derece yüksek oluşunun nedenleri: a) Doğum oranının ölüm oranından fazla olması; b) Diyarbakır, Batman, Siirt, Silvan ve Ergani gibi yeni yerleşme ve endüstri, petrol merkezlerinin kurulmasının önemli etkisi olmuştur. Sözer'e göre bu göçü yaratan nedenlerin başında: a) Gelir azlığı, b) Asayişsizlik, c) Kan davası gibi toplumsal rahatsızlıklar gelmektedir. Keza, DPT'nin bir araştırmasında (477 hane) kente göçün nedenleri şöyle sıralanmaktadır: a) yoksulluk ve topraksızlık (% 21.8); b) Geçimsizlik (kan davası) (% 1.7); kentte iş bulduğu için (% 47.0); evlenme (% 17.4). Aynı şekilde, 1974 yılında Erzurum gecekonduları üzerinde yapılan bir araştırmada ise

kente göç edenlerin ileri sürdükleri görüşler: Geçim sıkıntısı, kan davası, kentte yaşama isteği, çocuklarının eğitimi, meslek edinme gibi nedenler etrafında toplanmaktadır .

Böylece, göçlerle ilgili iki yönlü bir süreçle karşılaşmaktayız. Bir yandan topraksızlık, geçim darlığı, nüfus artışı, bölgenin karakteristiğine göre kan davası, ağa zulmü, kentlere olan istek gibi çeşitli nedenlerle kırsal alanlardan kentlere ve metropoliten merkezlere yönelen iç göçlerle, öte yandan sanayileşme ve kentleşme gibi önemli iki sosyo-ekonomik gelişme sonucu erozyona uğrayan kırsal alanların boşalması ve yeni kent merkezlerinin doğmasına tanık olmaktadır. Nitekim, yurdumuzda kırsal nüfusun toplam nüfusa oranı kentleşme nedeniyle gittikçe azalmakta olduğunu, DPT'nin yurt çapında yapmış olduğu ve biraz önce değindiğim bir araştırmasında gözlemekteyiz (Türk köylerinde Modernleşme Eğilimleri Araştırması, Rapor: I, 1970). Bu araştırmaya göre, 1955 yılında (% 71.2) olan bu oran, 1960'da (% 68.1) ve 1965 de ise (% 65.3) olmuştur. Bütün Türkiye için yıllık ortalama artış hızı (% 26) iken kentlerde (% 4.2), kırsal alanlarda ise (% 1.9) dur. Kuşkusuz kırsal nüfus artışının, genel nüfus artışından düşük olması, kentleşme hareketine bağlıdır.

★ Değerlendirme ve Çözüm Yolları

Böylece, gerek mikro - yapıda (kırsal alanlar) gerekse makro - yapıda (kasaba ve kent) yürütülen araştırmaların sonuçları bize üzerinde önemle durmamızı gerektiren bazı sosyo - ekonomik ve kültürel gerçekleri hazırlamaktadır. Genellikle bunları iki noktada toplayabiliriz: 1) Köylerin, normal gelişmenin dışında giderek artan bir hızla boşalması, toplumsal erozyona uğraması; 2) Sağlıklı olmayan sanayileşme ve kentleşme sonucu büyük kent ve metropoliten merkezlerinde ortaya çıkan (gecekondulaşma, yoksulluk kültürü ve çevre kirlenmesi gibi) sosyo - patolojik sorunlar. Bunlar, bugün ülkemizi tehdit eden ve çözümlenmesi gereken geniş kapsamlı başlıca iki problematik noktadır. Şimdi bu toplumsal sorunları kısaca inceleyelim. 1) İlk, köylerin, yukarıda zikredilen nedenlerle, artan bir hızla kentlere ve metropoliten merkezlere yığılması olayını inceleyelim. İster gelişmiş endüstri ülkelerinde isterse arkaik toplumlarda olsun, çağdaş gelişme ikili toplum yapısını ortaya koymaktadır. Şöyleki bir yanda kentler, öte yanda köyler; yoksullar - zenginler, sosyo - ekonomik ve kültür alanları olarak kecekondular - zengin mahalleler bu ikili özellikleri göstermektedir. Bulardan bir kesimi toplumsal reformlar yönünden çözümlenmesi gereken sorunlar ise de, ötekileri özellikle köy - kent farklılaşması önem ar-

zedeyen bir husustur. Kuşkusuz kentleşme doğal bir süreçtir. Ancak, kırsal alanların tahrip edilmesi anlamına insan gücü kaynaklarının sürekli olarak tüketilmesi «köylülük» (Rurality) duygusunu ortadan kaldıracaktır. Nitekim bunun en açık örneğini Sovyet Rusya'da görmekteyiz: 1917 Devriminden sonra, Sovyet Rusya'da atılan ilk adım, sanayi sektöründe olmuştur. Kalkınmanın temelini teşkil eden bu hızlı sanayileşme hareketinin başlıca hedefi, yoksulluğu gidermek ve Rusya halkına yeni umutlar kazandırmaktır. Bu yüzden hızlı sanayileşme, sosyalist hareketin zaferi için bir basamak taşı teşkil ediyordu. Buna bağlantılı olarak, tarım sektöründe, özel mülkiyetin kaldırılması teşebbüsleri ve kolektifleştirme hareketleri, geniş köylü kitlelerinin kısa zamanda sanayi merkezlerine kaydırılması imkânını yaratmıştır. Bunun sonucu, köylülük bilinci yıkılmış, kırsal alanlar adeta tüketilmiştir.

Bu köklü değişimler kısa zamanda tarım kesiminde çok yönlü sorunların ortaya çıkmasına bunun sonucu olarak da tarımsal ürünlerin kalitesinin bozulmasıyla verimliliğin düşmesine sebep olmuştur. Durum bununla kalmamış, irade dışı kolektifleştirme, bizzat Stalin'in Çörçil'e anlattığı gibi, beş milyona yakın köylünün öldürülmesine yol açmıştır. Bu rakam Garandy'ye göre on milyondan fazladır (Garaudy, 1970).

Sanayideki hızlı ilerlemelere karşılık tarım sektöründeki bu gerilemeler Sovyet yöneticilerini yeni bir takım tedbirler almaya zorlamıştır. Bu da, herşeyden önce, ekonomi kesiminde görüldüğü gibi, Marxist sistemin yapısında bazı reform hareketlerinin başlatılmasını sağlamıştır. Şüphesiz, özel çiftçilik işletmeleri bu yeniliklerden biridir. Bugün Sovyet Rusya'da tarım sektöründe: 1) Kollektif çiftçilik, 2) Devlet çiftçiliği; 3) Özel çiftçilik olmak üzere üç çeşit işletme tipine rastlamaktayız.

Görülüyor ki Sovyet Rusya'da tarım sektöründe bu üçlü gelişme, 1917 yılından sonra desteklenen hızlı endüstriyel gelişmenin bir ürünüdür. Kısa zamanda kırsal alanların boşalması kentlere ve sanayi merkezlerine kayması, «köylülük» duygusunu yıkmıştır. Bu nedenle, Sovyet Rusya o tarihten bugüne kadar tarım sektöründe, sanayide göstermiş olduğu başarıyı koruyamamış ve sürekli olarak dış ülkelerden yardım sağlama yoluna gitmiştir. Bugün, «köylülük» duygusunu yıkan ülkelerin başında Rusya, ikinci olarak da İngiltere gelmektedir.

Rusya, ortaya çıkan bu hatayı — bir sosyalist ülke olmasına rağmen — düzeltmeye gitmektedir. Özel ve devlet çiftlikleri ile kolektif çiftliklere paralel olarak ; a) «işçi - köylü, b) «köylü - işçi» ayrımlarına

da gitmek suretiyle köylü — «Peasant» yapısını korumaya çalışmaktadır. Bu nedenle, Rusya'da kollektif ve devlet çiftlikleri «bir çözümsemeli marjinal grup» olarak ifade edilir. Özellikle, «köylülük» niteliklerinin iki çiftlik sistemi içinde hangisinde ağır bastığı hususu önemli bir yer tutar. Sovyet Rusya'da bugüne kadar bu sorun, yani «köylülük özellikleri» niñ devlet ve kollektif çiftliklerdeki durumu inceleme konusu yapılmamıştır. Daha ziyade özel ve devlet çiftlikleri üzerinde durulmuştur.

Sovyet Rusya'nın tarımsal yapısı üzerinde tarafsız Batılı bilim adamlarının yorumlarına göre, nerede sosyalist sektör için iş, gelirin çoğunluğunu sağlıyorsa, o zaman «işçi - köylü» deyiminden söz açabiliriz. Aksi takdirde köylü - işçi yapısı ortaya çıkar. Burada önemli bir nokta o dur ki, Sovyet tarım sektöründe eğer arazi parçası pazarlamaya yönelik bir durum kazanıyorsa o zaman bu arazi parçası üzerinde çalışan kimseler «köylü» olarak tanımlanamazlar. «Köylülük», bu nedenle, pazara yönelik olup olmamak süreciyle yakından ilgili oluyor demektir (Hill, 1975).

Nitekim, ünlü Polonya köy sosyoloğu Galeski'ye göre: «köylü örgütünün büyük özelliği o dur ki, köylü, hem girişimin hem de ev ekonomisinin tüm aşamalarına katılır. Böylece, Galeski için, köylü - çiftçilik, hem girişimci hem de ev ekonomisi niteliğinde olup, değşime değerlerinin üretilmesi ve diğer yararlarından değer üretimine katkıda bulunur.

Kısacası, Sovyet tarım sektöründe gayet karmaşık bir sistemle karşı karşıya bulunuyoruz. Bir yanda devlet ve kollektif çiftlikler (Kolkhoz ve Sovkhoz), diğer yanda kendisine ait arazi parçalarının bulunduğu özel parseller. Bu özel arazi parçası üzerinde çiftçilik yapanların üretimlerini karşılığını ödemek suretiyle teşvik edilmeleri tüm bunların da ötesinde, sahip olunan veya sahip olunmayan çiftçilik tipine göre «işçi - köylü», «köylü - işçi» kategorilerinin belirmesi. Ve nihayet, pazara yönelik olmayan arazi parçaları üzerinde çalışanların ise hâlâ «köylü» olarak yaşamalarını sürdürmeleri.

Aynı gelişimi Macaristan; Doğu Almanya ve Polonya'da izleyebiliriz. Örneğin, Budapeşte Kooperatif Araştırma Enstitüsü mensubu Gyenes'e göre, köylü ve işçi olmak üzere iki temel tiple karşılaşıyoruz. Köylü, kooperatif çiftlik üyesi, işçi ise devlet çiftliğinde fiziksel olarak çalışanı ifade etmektedir. «Köylü» kendi küçük özel çiftliğinde çalışmakta, onun için kooperatif ikinci derecededir. Bu nedenle, «köylü - peasant», kooperatif çiftliğin çevresinde yaşadığından sosyalist bir üretici değildir, fakat buna rağmen, deyimini eski anlamında özgür ferdi küçük çapta üretici de değildir (Gyenes, 1976).

1970 resmî verilerine göre, Doğu Almanya'nın brüt endüstri hasılası şu üç sektörden sağlanıyordu: % 72.2 Devlet sektörü, % 6.6'sı kooperatif sektörü, % 16.2'si özel sektör.

Polonya'da ise özel sektör en fazla tarımda güçlüdür. 19.9 milyon hektar tarım alanından, 16.3 milyon hektarı (% 85.7) özel mülkiyet altındadır; ancak, 2.8 milyon hektarı (% 14.3) devlete aittir. Bu oran Yugoslavya'da zanaatlar dalında % 63 ve tarımda % 79 dur. Böylece, toplam sosyal hasıladada — tarım dahil — özel sektörün payı % 20'den ibarettir (Drulovic, 1976).

Görülüyorki, 1917'den itibaren Sovyet Rusya'da sanayileşme lehine kırsal alanların boşaltılması «köylülük» duygusunu silip süpürmüştür. Bunun acı sonuçları karşısında adı geçen ülke pazara yönelik olmayan «köylü - Peasant» gelişimine ön ayak olmaya çalışmıştır. Doğu Almanya, Polonya, Macaristan ve Yugoslavya gibi sosyalist ülkeler, Sovyet Rusya denemesinin meydana koyduğu çıkmazlardan tarım sektörünü kurtarmak için «köylü» yapısını korumayı bilmişlerdir.

Ülkemiz de, sağlıklı olmayan bu sanayileşme ve kentleşme süreci içine itildiği takdirde, «köylülük» duygusunu yitirmemiz mümkündür. Çünkü, a) sosyal dayanışma kırsal alanlarda güçlüdür. Bu nedenle köylüler arasında ortaklaşa bir birlik bilinci her ferdi birbirine bağlar. Fert adeta bir çerçeve içine alınmış gibidir. Kentlerde «fertler kalabalıklar içinde yalnızdır» b) Her türlü ilişkiler çıkarılara dayanır ve toplumsal bağlar mekaniktir. Köylerde ise ulusal felâketler karşısında kendini fedâ etme duygusu çok yüksektir. c) Mesleki farklılaşma da köy - kent ayırımı bakımından üzerinde önemle durulması gereken bir husustur. Tarım, köy ekonomisinin esasını teşkil eder. Çiftçi veya köylü hububat yetiştiren, hayvancılıkla uğraşan veya her ikisini birlikte yürüten bir kimsedir. Bu hayat tarzı kente nazaran zıt bir durumu ortaya boyar. d) köy - kent kuruluşları arasında bir diğer fark da psiko - sosyal farklılaşmalardır. Bunlar da ahlâki, dini, estetik, ailevi v.b. gibi nedenlerin sonucudur. Bu farklılaşma özellikle zekâ ve akıl hastalıkları yönünden ortaya çıkar. Burada doğuştan nedenler ile çevrenin etkileri büyüktür. Bir toplumsal değişgen olarak çevre, parlak zekâları yaratıyor, fakat geri zekâlılar ile akıl hastalarının çoğalmasına da engel olmuyor. Çünkü, kentleşme anomia adını verdiğimiz çok yönlü sapkın davranışların (Daviant eğilimler) belirlenmesine yol açmaktadır, e) köy kuruluşlarının kent yapısıyla karşılaştırılmaları halinde iki toplum tipi arasında ruhsal, ahlâki, kültürel ve sosyal nitelikler bakımından bir takım farklar gözleyebiliriz. Burada, ünlü köy sosyologu Carle Zimmer-

man ve Sorokin'in iki tarihsel teorisine değinmek istiyorum. 1) A. L. Houetin köylü psikolojisi hakkındaki görüşüdür. Zimmerman'a göre, tipik köylü özelliği, temizlik gibi hususlara dikkat etmediği halde, iyi bir sağlık durumuna sahiptir. Keza davranışları kararlı ve serbesttir. Köylü, bu kişisel niteliğini, köylülük bilinci, gelenekçi ve toplumcu ruhu ile kazanır. Ayrıca, basit yaşayışı, sadelik, ruhsal sağlamlık da köylüyü belirleyen nitelikler arasındadır. 2) Köylünün aile yaşamı, kent ve aile yaşamından daha temiz ve daha devamlıdır. Köylü, alçak gönüllü, köklü ve «Stoik» bir kişiliğe sahip iken; kentli «Epikürist» ve merhametsizdir (Zimmerman - Sorokin, 1929).

İşte bizim, «köylülük» duygusundan anladığımız şey de, Zimmerman ve Sorokin tarafından ana çizgileriyle belirlendiği gibi, köylüyü kentliden ayıran, kendisine özgü bir takım niteliklerdir. Bunların silinmesi, veya bozulması tüm toplumu ayakta tutan çimentonun, bir yapının tabakaları arasından koparak dökülmesi demektir.

Bugün Birleşik Devlet gibi, tarımla - sanayileşmeyi dengeli bir biçimde götüren ileri kalkınmış ülkelerde bile «köylülük - rurality» niteliğini sürdürmektedir. Nitekim, son yıllarda bu ülkede, köylülük niteliği üzerinde yapılan en son araştırmalar, kente yakın sahalara yerleşmiş çiftçi çocuklarının gerek meslek seçiminde gerekse eğitim ve zekâ gelişiminde kent çocuklarına nazaran göze çarparak derecede bir farklılaşma ortaya koyduğu tesbit edilmiştir. Kent yapısı içinde nüfus çoğunluğunun gelir kaynağının köye dayanması, köy davranış ve tutumlarının etkisi altında kent dinamizmasına katılmakta bazı güçlüklerin ortaya çıkması «köylülük» gerçeğinin kentte devam ettiğini göstermektedir. Bu tür toplumlarda, köy - kent farklılaşması bir ikiye bölünme (dikotomi) değil bir süreklilik (continuum) yani köyden kente ve kentten de köye doğru yayılan bir oluşumu geliştirmektedir ki, Amerikan sosyologları bu olaya «Rurbanity» adını vermektedirler (Türkdoğan, 1970).

Kuşkusuz ülkemizde köyden kente olan iç ve dış güçler — sağlıklı veya sosyolojik deyimle bir «eunamino» — meydana getirecek biçimde olduğu takdirde bu doğal bir süreçtir ve her gelişen toplumun bir ahnyasıdır bu. Çünkü, a) kent nüfusu kırsal alanlardan gelen göçlerle gelişir; b) kültürel çevre kentlerde gelişmiştir. Oysa köy yaşamı çıplak fiziksel ortamdır. Bu nedenle köy halkı, kente nazaran daha fazla organik çevrenin etkisi altındadır. Kırsal alanlarda yaşayan büyük bir nüfus kesiminin organik çevrenin etkisi altında kurtularak kültürleşme sürecine katılması gerekir, c) köy toplumu bir tencere

içinde ılık suya benzer. Kent toplumu ise kazandaki kaynar su gibidir. Bu nedenle bir gruptan diğer gruba olan yatay hareketlilik ile bir sınıftan diğer sınıfa olan «aşağı - yukarı» dikey hareketlilik kentlerde fazladır. Kırsal alanlar ise yalın kattır. Kentlerdeki bu hareketlilik ferdi yeteneklerin kolaylıkla belirmesine sebep olur. Toplum yapısı çoğulcu ve renkli bir durum kazanır, d) sosyal karşılıklı tesirler kentlerde, kırsal alanlara nazaran daha dinamikdir. Bu nedenle taşıt araçları, haberleşme teknikleri ve çeşitli konforlardan yararlanma olanağı köylerden daha yüksektir.

Ancak, bizim üzerinde önemli durmak istediğimiz hususlar, böyle bir sağlıklı köy - kent bütünleşmesi (entegrasyon) değildir, daha ziyade geçim derdi, topraklılık, kan davaları ve kentte yaşama hatta «kentsel empati» diyebileceğimiz duygular sonucu köylerin giderek boşalması ve «köylülük» bilincinin yitirilmesidir.

Bugün, Birleşik Devletlerde çiftçilikle uğraşanların oranı giderek hızla düşmektedir. 1960'da, 15.6 milyon çiftçi nüfusu, tüm Birleşik Devletler nüfusunda % 9 unu teşkil ederken, 1972 bu oran 9.6 milyona yahu 207.8 milyonluk ülke nüfusunun % 4.6 sına düşmüştür (Census, ERS, P-27, No. 44, June, 1973). Bundan ,adı geçen ülkede kırsal alanların boşaldığı anlamı çıkarılmamalıdır, tersine «rurbanizasyon» denilen bir olayla karşı karşıya bulunmaktayız. Bir yandan kırsal alanlarda kömünote merkezlerine, kentlere ve metropoliten alanlara göçler cereyan ederken, öte yandan kentsel yörelerden kırsal çevrelere olan göçlere tanık olmaktayız.

Böylece, Birleşik Devletlerde bir yandan kırsal alanlar ve kentsel yöreler arası bütünleşme sağlanırken diğer yandan da köy değerlerinin kente, kent değerlerinin de köylere yayılması olayı belirmektedir. Son yıllarda bu ülkede «köylülük» (rurality) - «kentlilik» (urbanity) derecesini saptamak amacıyla yapılan bir araştırmada ilginç sonuçlar elde edilmiştir. Şöyleki: 1) 900 Countries) kentli olmayıp tamamıyla köylüdür; 2) 200'ü köylü olarak telakki edilebilir; 3) 900'ü ki % 25 ile % 50 arası kentli; 4) 600'ü - ki % 51 ile % 75 kentli; 5) 300'ü - ki %75' inden fazlası kentlidir. Bu sınıflandırma açıkça göstermektedir ki, 1200 (countries) köylü, 900'ü ise köy - kent karışımıdır (Mogey, 1976). Bu husus bize bir diğer gerçeği ortaya çıkarmaktadır, bu da kırsal alanlarda sadece tarımla uğraşanlar yaşamaktadır, bunun yanında tarımla uğraşmayanlar da vardır. Nitekim, 1972 de çiftçilikle uğraşanların % 45'i, tarım dışı işlerde çalışmakta, bunun doğal sonucu olarak da çiftlik sahalarında oturanların yarısı aile çiftliği, ortakçı çiftçi veya mesleki

çiftçiler oluyordu. Bunun gibi, çiftlikte yaşayan fakat tarımla uğraşmayanların % 37'si tarım alanında sadece işçi olarak çalışıyorlardı. 1973 yılında köy nüfusu içinde, çiftçilikle uğraşmayan fakat kırsal alanlarda yaşayanların geliri, çiftçilerin gelirinden daha yüksektir. (7.866 dolara nazaran 9.781 dolar). Buna ek olarak Birleşik Devletlerde, Kuzeydoğu bölgesi hariç tüm bölgelerde, 1960 - 1970 yılları arasında, «köylülük», nüfus kaybına uğrarken, kentlilik nüfus artışı sağlamaktadır.

Birleşik devletler örneği bize, kırsal alanlarda iki yönlü bir gelişme bulunduğunu göstermektedir. Bunlardan ilki kırsal alanlarda yaşadığı halde bizzat çiftçilikle uğraşmayanlar (nonfarm), diğeri de doğrudan çiftçiliği meslek edinenlerdir. Çiftçilikle uğraşmayanlar, çiftçilere nazaran nüfus bakımından daha yüksek oranda olduğu gibi, gelirse de daha üst düzeydedirler.

1959 yılında kırsal alanlarda yaşayıp da yoksul olan 39 milyon aile vardı ve bunların oranı, tüm nüfusun % 56'sını teşkil ediyordu. 1974 de ise metropolitlen sahalarda yaşayan yoksulların oranı ise % 60 civarında bulunuyordu.

Şimdi önemli olan nokta, Birleşik Devletler gibi sanayileşmiş zengin ülkelerde bile kırsal alanların boşaltılması, tüketilmesi söz konusu değildir, tersine kırsal alanlar yerini çekim merkezleri geliştirerek, çiftçilik dışı kaynaklar etrafında kümelenmek suretiyle «köylülük» niteliğini sürdürmektedir. Yukarıda da değinildiği gibi, kırsal alanlarda yaşayan ve çiftçi - olmayan köy halkının % 37'si tarım sektöründe çalışmaktadır.

Aynı durum ülkemiz için de önemle gözönünde bulundurulmalıdır. Aşırı nüfus akışının önlenmesi, büyük kent merkezlerinde gecekondulaşmanın ve çevre kirlenmesi gibi sorunların çözülmesi için bunda zorunluk da vardır.

Bu tedbirlerin neler olabileceğini sırasıyla açıklayabiliriz.

1) Köylerin toplulaştırılması veya (konsolidasyonu) sürecidir. Ülkemizde köy yerleşme biçimleri; yol, taşıt, haberleşme, pazar, kitle araçları ve kentrel durumlara göre düzenlenmiş kuruluşlar değildir. Genellikle rastgele kurulmuş ünitelerdir. İsrail'deki daire köy, Birleşik Devletlerdeki münferit çiftlik evleri (Farmstead), Fransa'daki yol ve nehir kıyılarında kurulan köyler, gerçek ekonomik ve sosyal amaçlara

yönelik kuruluşlardır. Bizdeki köy ünitelerinin rasgele kurulmuş olmaları kırsal alanların çoğalmasına ve dağınkılığına da etkide bulunuyor. Nitekim, son 25 yıl içinde 1834 yeni köy kuruluşu ile karşılaşılıyor. Gerçi aynı dönem içinde, toplam nüfus oranla kırsal nüfus % 13.7 azalmıştır. Batı toplumlarına kıyasla, ülkemizde köy sayısı normalin üstündedir. Bu durum, kırsal alanda yaşayan büyük çoğunluğun (% 61.3, 1970) sorunlarının kısa zamanda çözümlenmesi için de zorunludur. Bunun için köylerimizi yakın kasaba veya uygun köy merkezleri etrafında toplamak suretiyle sayılarını azaltmak mümkündür. Hindistanda 400' bini aşan köyler, 60 - 80 köy bir blok teşkil edecek şekilde, bir merkez etrafında toplulaştırılmaktadır. Fransa'da nüfus 100 kişi olan 3 bin köy, nüfusu 200 olan 30 bin köyü ve nüfusu 300 kişi olan 16 bin köyü birleştirme yoluna gidilmiş ve hatta birimler dışında kalan ve 500'den aşağı nüfusu olan köylere hizmet götürülmemesi bir kanunla tesbit edilmiştir (Tolun, 1962).

Yurdumuzda da coğrafi özellikler, köylerin niteliği ve kentsel kuruluşlara uzaklık ve yakınlığına göre, köy ve köy - altı kuruluşlar, 15 - 20 kadar köy bir merkez kasaba veya köy etrafında örgütlenebilir. Bu takdirde, köye götürülecek olan hizmet birimleri belirli merkezlerde toplanacak ve aynı zamanda verimli olacaktır. Zamanla bu merkezler, kentle ilçe arasında ilişki sağlayan saçak (Fringe) bölgeler durumuna geçecektir. Bir yandan «köylülük» (rurality) öte yandan kentsel nitelik (ürbanity) günümüzde olduğu gibi özelliğini yitirerek metropoliten alanlarda kanserleşmelere yol açamayacağı gibi, aynı zamanda kır ve kent arasındaki karşılıklı değer yönelimlerine de (rurbanity) katkıda bulunacaktır.

Köylerin birleştirilmesi zaman zaman aydınlarımız arasında ve yönetici kadro tarafından ilgi görmüş, fakat hiçbir vakit köklü bir çözüm yolu olarak gereken değer verilmemiştir. Köylerin birleştirilmesi fikrinin ilk savunucusu Atatürk'tür. Falih Rıfkı'ya göre, Etimesgut'ta ilk yeni ve toplu köy denemesi yapan Atatürk'tür. Atatürk ideali, Türk köylerini 500, 750 ve 1000 evli, okullu, dispanserli, akarsulu birlikler haline getirmiştir (Atay, 1970). Keza, Mümtaz Turhan, her 30 veya 40 köyün merkezinde bir kültür, teknik ve sanayi merkezinin kurulmasını önermektedir (Turhan, 1966). Köylerin birleştirilmesi veya muhtarlık sayısının azaltılması ile (Yavuz, 1966), kalkınma kasabaları etrafında köylerin birleştirilmesi (Koçtürk, 1967), Ülkmen'in: Köylerin, (merkez kasabalar) etrafında toplanması ve kooperatifleşmiş (köy birlikleri) halinde teşkilâtlandırılması gereğini» ileri sürmektedir (Ülkümen, 1966).

Köylerin birleştirilmesinde bir diğer görüş de Millî Devrimcilerin

yayın organı olan Devrim gazetesine aittir. Doğan Avcıoğlu grubuna göre: «Ülkemiz, dağınık bir köy yapısına sahiptir. Köy birimi, 65 bin yerleşme biriminden oluşmaktadır. Bu ufak köylerin birleştirilmesi, köye yerleşme bölgelerinde kurulmuş dağınık köylerin tasfiyesi» (Devrim, 1970) demektir.

Aynı şekilde, 1972 İcra Planında köylerin birleştirilmesi görüşü, yer almaktadır. Farklı kriterlere dayalı olarak seçilen merkezi köyler aracılığı ile öteki köylere hizmet sunan ve genel idare kuruluşlarınca yürütülen, sağlık ocakları, PTT şube ve ajanları ve YSE Genel Müdürlüğü'nün doğrudan doğruya yaptığı hizmet yapıları ile benzeri tesislerin farklı yerleşimlere dağılmasını önleyerek, belirli merkezlerde toplanmasını sağlamak» esas temi teşkil etmektedir.

Köy İşleri Bakanlığının yürütücülüğüne bırakılan bu «merkez köyler» sistemi, aslında 1965 - 1967 döneminde de adı geçen Bakanlık tarafından benimsenmiş, hatta bu hususta bir takım olumlu adımlar da atılmıştır. İncele olarak «Köy Envanter Etüdüleri», uygulama alanı olarak da Van'ın Özalp ilçesine bağlı Emek ve Dönendere merkez köy projeleri ele alınmıştır.

Siyasal partilerimiz, özellikle MHP ve CHP tarım kentleri ve köy-kentleri adı altında köylerin birleştirilmesi görüşünü savunmaktadırlar.

2) Köylerin birleştirilmesi fikri aslında toprak ve tarım reformunu kapsayan köy ve köy - altı kuruluşların kalkınması zihniyeti içinde düşünülmelidir. Bu duruma göre, kalkınmanın hedefi köy ve köylüdür. Çünkü kırsal bölgelerin kurulmuş biçimi ile kültür değerleri ve toplumsal yapının taşıyıcısı olan insan arasındaki ilişkileri tanımadan hiçbir reform gerçekleştirilemez. Kısacası, toprak ve tarım reformu, köylerin birleştirilmesi suretiyle fonksiyonel ilişki içinde ele alınmalıdır.

Merkez köy; sağlık ocakları, üretim - tüketim ve dağıtım kooperatifleri, bölge okulu, tarımsal yayım büroları, atölye ve tamirhaneler, PTT şube ve ajanları, Ziraat ve Teknik Okulları, ana çocuk sağlık merkezleri, YSE hizmetleri, satış depoları, sosyal tesisler ve benzeri kuruluşları bünyesinde bulunduracaktır. Böylece, çiftçinin sosyal, ekonomik, tarımsal ve günlük işleri düzenli bir şekilde karşılanacak, işgücü ve yaşama seviyesi yükselecektir. Merkez köyler, tarımdaki işgücü fazlasını, çeşitli tesisleriyle karşılama olanağını bulacak, köyden büyük kentlere olan akınlar kısmen önlenecek ve özellikle artan nüfus için yeterli olmayan tarım arazilerinin yarattığı sorun çözümlenerek fert başına düşen dönüm miktarı artacaktır. Kış mevsimlerinde çiftçi yarım gün

(Part-time) olarak bu merkez köylerde çalışma olanağına kavuşacak, bundan sağladığı gelire çiftlik alanında daha iyi yatırım yapma şansına sahip olacaktır. Bu ise çiftçinin yarımına olan güvenini sağlayacaktır. Köylerin birleştirilmesinin doğal sonucu olarak tarım sektöründe, ufak çapta da olsa, bir sanayileşme hareketi başlayacaktır. Merkez köyler, bağlı buldukları köylerin ürünlerini değerlendiren ticari bir kimliğe sahip olacaktır.

Günümüzün gelişmiş ülkelerinde sanayi ve çiftlik faaliyetleri birbirine çok yaklaşmıştır. Bu durum modern tarımın doğmasını da sağlamıştır. Tarımın ,sanayi ile bütünleşmesine bazı bilim adamları tarımsal işletme (Agribusiness, Dawis, 1956) veya tarımsal sanayi (Agrindus) (Halperin, 1967) adını vermektedirler. Çoğu kez tarımsal sektörde sanayileşme diye tanımlayacağımız bu gelişme: 1) Ağır sanayiî kapsamıyor, 2) aynı zamanda tarımsal ürünlerin bizzat köylünün teşkil edeceği kooperatifler yolu ile pazarlanması olanaklarının arttırılması, 3) köylünün verimlilik gücünün sağlanması; 4) köylerin kısa zamanda ticarî bir yapıya ulaştırılmasını da kapsamaktadır.

Merkez köylerde gelişen bu süreç, yani tarımla sanayinin kenetlenmesi, çiftçinin üretim ihtiyaçlarının temini, işlenmesi, dağıtımı, stoklanması ambalajlanması ve pazarlanması gibi bir seri işletme faaliyetlerini kapsar. Böylece, tarımsal üretim girdilerinin (inputs) önemli bir kısmı bu merkez köylerden sağlanacaktır. Buna karşılık, çiftlik ürünlerinde değerlendirilmesi ve ticari sektöre aktarılması çiftçinin yaşama standardını, dünya görüşünü ve mantalitesini büyük ölçüde etkileyecektir. Bunun sonucu olarak da tarım ile ticaret içten birbirine bağlanacaktır.

Merkez köylerde, tarımın sanayileşmesi, herşeyden önce iki önemli olayın gerçekleşmesini de sağlar: 1) Kooperatifleşme; 2) uzmanlaşma, çiftçilerin arazi, işgücü, makine, gıda, barınma gibi her çeşit ihtiyaçlarının karşılanması için üretim ve tüketim kooperatifleri bu merkez köylerde kurulacaktır. Bu suretle çiftçi, aracı sınıf olmadan, malını doğrudan doğruya değerlendirme olanağına kavuşacak; tüketici ise ortaklık yolu ile daha ucuz ve daha kaliteli mal alacaktır. İş gücünün değerlendirilmesi ürünlerin düzenli bir şekilde satışı çiftçinin kazancım etkiler. Bu ise, yeni yatırımlar, makineli, tarım, sun'î gübre ve tohumların kullanılması hususunda çiftçinin teşebbüs gücünü zorlayacaktır. Birleşik Devletlerde 1955 yılında bu tür kooperatiflerin üye sayısı 7.5 milyon civarındaydı. Aynı yılda bütün kooperatifleri ticarî faaliyetleri

100 milyon dolara ulaşmıştır. Benzer gelişim doğu bloku ülkelerinde de görülmektedir. Örneğin Rusya'da kollektif çiftlik ve devlet çiftliği yanında önemli ilerleme özel çiftçilik alanında göze çarpar. Bu ülkede 1957 senesinde özel sektör kollektif çiftliklerin gelirlerinin % 40'ını, yumurtanın % 76'sını, et ve sütün % 45'ini, yünün % 22'sini, sebzenin % 42'sini ve meyvenin de % 66'sını sağlamıştır. (Karcz, 1967). Çekoslavakya ve Polonya'da durum bundan farklı değildir. Bu bakımdan, merkez köyler aynı zamanda, yoğun kooperatifleşme sahası da olacaktır. Kooperatifleşme aynı zamanda, ülkemizde uzun süreden beri tartışma konusu olan ve her reform tasarısında önemli çıkmazı teşkil eden büyük işletme ve küçük işletme tercihlerine de son verecektir. Tarımsal işletme biçimi, bir toplumun sosyo - ekonomik ve kültürel yaşantısıyla yakından ilgilidir. Bu bakımdan, işletme tiplerini insan - kültür değerlerinden ayrı düşünemeyiz. Bu nedenle toprak tarım reformunda ağırlığı sadece büyük işletmelere veya küçük işletmelere kaydırma tezleri herşeyden önce toplumsal yapının dinamikleriyle yakından ilgilidir. Tek tip işletmecilik bugün Rusya'da bile terkedilmektedir. Çünkü doğu bloku ülkelerinde kollektifleştirme bir çok alanlarda başarı sağlayamamıştır. Peryodik engellemelere karşılık, bilhassa mandra üretimleri (dairy products) ve sebzecilikte, serbest köylü pazarlarıyla, ufak özel arazi, Sovyet tarımının hayati bir dönüm noktasını teşkil eder (Halgern, 1967). Bunun gibi, Polonya'da 5 - 20 dönümlük arazi, tüm tarımsal nüfusun % 22.8'inden, oysa ülkemizde (1 - 20) dönümlük saha tüm nüfusun % 45'inden ibarettir. Buna karşılık, adı geçen ülkede, 1946 yılında bu tip çiftçilik gelire % 18 oranında bir artış sağlamıştır. O halde reform tasarıları üzerinde düşünürken önemli sorun, tek tip işletmecilik yerine, her iki işletme biçimini de kapsayacak tarzda toplumsal tarihsel ve kültürel yapımıza uygun bir gelişimi izlemektir.

Merkez köylerde kooperatifleşme, son derece küçük parçalı işletmeleri, insanımız açısından, düzenleyebileceği ve verimli üniteler haline getirebileceği gibi, büyük işletmelerin de parçalanmasını engelleyecek tedbirleri alacaktır. Bugün modern teknolojik toplumlarda, özellikle Birleşik Devletlerde, gelişen eğilim, çok büyük işletmelerin yerlerini küçük mülk işletmelerine terketmesi şeklindedir. Küçük aile işletmeleri adeta Amerikan halkının istenilen imajı haline gelmiştir. Tanınmış köy sosyologlarının kanaatlerine göre: 1) Aile işletmeleri, insan toprak ilişkileri nedeniyle duygusal yaşantıyı uyarır; 2) fertlerde, iyi yurttaş olma ve sorumluluk duygusunu yaratır; 3) toplumda demokratik, âdil bir geleneğin kurulmasını sağlar; 4) ve keskin sınıf farklılaşmasını önler. Aynı şekilde toplumumuzdaki adaletsiz düzeni bir takım sürtüşmelere meydan vermeyecek tarzda yeniden onarmak isti-

yorsak, nüfusumuzun önemli bir kesimini teşkil eden çiftçinin toprağa sahip olmasına, örgütlenmesine ve toplumsal üretici gücün artırılması katkıda bulunmamız gerekir. Merkez köyler ,bu sorunların çoğuna çözüm yolu getirebilecek nitelikte kuruluşlar olacaktır. Toprak ve tarım reformu, köy ve köylü gerçeği düşünülmeden ele alındığı takdirde, kalkınma sorunu kırsal bölgelerde bitmiş olacaktır. Çiftçinin geleneksel düşüncesinde değişme yaratmak, modern tarımsal araçların kullanılmasını sağlamak gibi, önemli aşamaların tamamlanması zorunludur. Bunun içinde tutum ve zihniyette sıçramalar yapabilecek nitelikte enstrümental bilgiden çiftçiye kazandırılması gerekir. Böyle bir bilgi çiftçinin sempatisini artırır. Genel bilgiden çok, çiftçinin doğrudan doğruya üretim olanağını sağlar. Bunun için de çiftçiyi hedef alacak bir çalışma programı gerekir. Bütün bunlar, ancak örgütlenmiş ve etkin kurumlar yoluyla gerçekleştirilebilir. Oysa, insan faktörünü, yerleşme biçimini, çiftçinin yaşantısını göz önünde tutmayan bir reform hareketi «bütüncülük» niteliğini kaybeder. Bu nedenle, insan - toprak ilişkilerinin son derece dağınık. ülke potansiyelinin ötesinde parçalanmış köy birimlerini de belirli bir yaşama düzeyine getirebilmesi için, ilkin köylerin uygun merkezler etrafında toplanması gerekir. Bu sürecin sonucu olarak, bu köy merkezleri, tarımsal ürünleri ve imal etme olanaklarını sağlama amacıyla sanayi sektörüne kaydırılmalıdır. Bu suretle çiftçinin geleneksel hayat tarzı değişecek, bilgi ve görgüsü artacak, gelir seviyesi yükselecektir. Kısacası hem devlet politikası hem de millî politika yönünden toprağı kullananların tüm yaşantıları kontrol altına alınmış olunur. Bu tür bir reform eğilimine, bilim dilinde, «tarımsal hayatın sosyalizasyonu» diyoruz.

3) İç ve dış göçleri engelleyen ve köy reform programı içinde düşünülmesi gereken bir diğer atılım da yine merkez köylerde gelişen ve bölgenin olanaklarına göre en uygun ürün çeşidinin tercihidir. Fındık, çay, elma, ipek böcekçiliği, narenciye, mısır, pamuk, yumurta, et, peynir ve benzeri bitkisel ve hayvansal ürünlerden bir veya bir kaçım ele alarak üreticiyi bu alanda teşvik etmek, yeteneklerini desteklemektir. Bunun için de kooperatifleşme ve diğer kamusal kuruluşlar çiftçiyi tek ürün tipi etrafında örgütlemelidir. Günümüz çiftçisi, artık her şeyi yetiştiren bir kimse olmaktan ziyade, belirli ürünler üzerinde uzmanlaşmış kimsedir. Bu husus, hem çiftçiyi modern tarımsal aletler kullanmakta yetenerli kılacak, hem de teknik üretimin gelişmesini sağlayacak, yaşama düzeyini yükseltecektir. Doğu toplumları için kullanılan: «Köylü şehirlinin eşeğidir» imajı, ancak bu tür bir örgütlenme sonucu silinecektir. Nitekim, Birleşik Devletlerde bu tip uygulamaların geniş çapta gelenekselliğine tanık olmaktayız. Örneğin, Kuzey Merkez dev-

letleri mısır kuşağım, kış buğdayı kuşaklarım, soya fasulyesi sahaları ile sığır, koyun ve domuz üretimi için gelir hayvancılığı bölgelerini kapsayan bir modeli geliştirmiştir. Güney devletlerinde ise pamuk, yer fıstığı, ayrıca pirinç ve ağaç yetiştiriciliği bu tür faaliyetler arasındadır.

Monokültür üreticiliği adını verdiğimiz bu tek ürün çevresinde çiftçilerin örgülenmesi, yatırımların, tarım alet ve cihazlarının yığılması, yeni ıslah edilmiş tohum cinslerinin ve sun'i gübrenin kullanılması tarımsal hayatın modernleşmesinde en güçlü etken olacaktır. Bu ise tarımla sanayileşmenin kenetlenmesini sağlayacağı gibi, köylü nüfusun, geçim sıkıntısı nedeniyle kentlere göçlerini de engelleyecektir.

Birleşik Devletlerde köy sosyologları tarafından köy kültür karakteristiklerinin bölge esaslarına göre yapmış oldukları değerlendirmelerin amacı da aslında bu noktada toplanır. Burada temel hareket noktası: İklim, toprak ve arazi yapısı ile kültür sistemleri arasında birebir ilişki şekli vardır. Amerika'da bölge sosyolojisi şu esaslara göre düzenlenmiştir: 1) Çiftçilik bloku, 2) Güney bölgesi bloku, 3) Gümüş bloku, 4) Mısır Kuşağı bloku, 5) Kurak Batı bloku. Bu beş blok ayırımı, coğrafi, tarımsal, ekonomik ve kültürel nedenleri yapısında taşır.

Ülkemiz için de, toplumsal, toprak dağılımı, tarımsal ve kültür etkenlere dayanan bir bölgesel ayırım veya monokültür merkezlerine yönelmek zorunluğu vardır. Teorik olarak böyle bir taslağı şu şekilde çizebiliriz: 1) Doğukaradeniz bloku, 2) Batı bloku, 3) Hayvancılık bloku, 4) Yeraltı servetleri bloku, 5) Petrol bloku, 6) Etnik gruplar bloku gibi. Böyle bir sınıflandırma, bölgelerarası kalkınmanın değerlendirilmesi bakımından hayati önem taşımaktadır. Sosyal ve Ekonomik planlamanın gerçekleşmesinde bu tür bölge dilimlerinin rolü önemlidir. Bunun gibi, sadece Doğu bölgesi de kendi için de bir takım yan gruplara ayrılabilir: 1) Yer altı servetleri bloku, 2) Hayvancılık bloku, 3) Yüksek doğurganlık bloku, 4) Okuyup - yazma bloku, 5) Etnik gruplar bloku ve diğerleri.

Bu tür, bölgelerarası bloklaşmalar, kırsal alanlarda yaşayan halkın tek ürün etrafında kümelenmelerini sağlayabileceği gibi, toplumsal sorunların çözümlenmesinde yatkında bulunabilecektir. Özellikle köylerin birleştirilmesi ve merkez köyler fikriyle birlikte ele alınacak olan bu bloklaşma, kırsal alanların «ticari köy» kimliğine katılmasına yardımcı olacaktır.

Burada, Stuttgart'a bağı Heilbronn'da Biberach yöresinde bir meyva ve yumurta mono-kültürünü örnek vermek istiyorum. Söze konusu çiftlik, Biberach'a 3 km. uzaklıkta ve henüz 21 yaşında olan bir genç çiftçi tarafından işletilmektedir.

Tüm gün çiftçilik yapıyor. Babası ise hesaplara ve işletmenin organizasyonuna nezaret ediyor. 130 dönüm (dekar) kadar arazileri üzerinde buğday ekiliyorlar (50 dönüm), bağ ve meyvacılıkla (80 dönüm) uğraşıyorlar. Buna ek olarak, ayrıca tavukçuluk da yapıyorlar. 3500 kadar yumurta tavukları var. Günde 2800 - 3000 kadar yumurta alıyorlar. Yılda 200 ton kadar da elma üretiyorlar. Çiftliklerinde soğuk hava deposu, modern kümes, hangar ve silo var (Türkdoğan, 1972).

Bir diğer örnek de ülkemizden seçebiliriz. Bu da dericilik mono-kültürüdür. Bunun için de Salihli ilçe merkezine 2 km. uzaklıkta bulunan Kurtuluş mahallesine yerleşmiş bulunan Kazak Türklerini ele alacağım. Kazaklar, 1949 yılında Kızıl Çin'in komünistleştirme ve emperyalist politikası karşısında, ana vatanlarını terketmek durumunda kalmış ve 50 bin kişilik bir kafile halinde (3000) millik bir yürüyüşten sonra, 1951 yılında ancak 350 kişi olarak Hind hudutlarına ulaşmış, daha sonra bir kısmı, 1954 yılında ülkemize gelerek, Kurtuluş mahallesine yerleştirilmişlerdir. 95 haneden ibaret olan bu grup (Türkdoğan, 1968), ana-yurtlarından ayrılmadan önce yarı göçebe hayatı yaşarlarmış. Esas uğraşı alanları ise hayvancılıkmış. Bunun yanında buğday, arpa, mısır, buğrak vb. tahıl ürünleri de yetiştirirlermiş.

1954 yılından itibaren Kurtuluş Mahallesinde Kazaklar için artık yerleşik hayat başlıyordu. Kazaklar kısa zamanda grup dayanışması ve yetkili, tecrübeli önderlerinin yol göstereciliği ile, bölgede: «Salihli Türkistanlılar Deri İş Sanayii Kooperatifini» kurmayı başarmışlardır. İlk, 30 kişinin desteği ile kurulan kooperatifin dört yıl içinde üye sayısını 60'a ve sermayesi de 55 bin liraya yükselmiştir (1968). Ayrıca, durumları iyileşen on biri Türkistanlı olmak üzere on üç ortağı, bir araya gelerek, bir de deri fabrikası kurduklarına tamk oluyoruz. Bu fabrika, da, Kazak halkının güç ve işbirliğinin bir sonucu olarak meydana gelmiştir. Bu fabrika, 1968 yılında 90 bin lira sermayeye sahip olup, günde (3000) kadar deri işleyebilecek bir kapasitede idi. Kurtuluş mahallesinde, bugün yaklaşık olarak 60 hane deri işleriyle uğraşıyor. Geriye kalanlar da, büyük atölyelerde ya çırak olarak veya ortaklaşa çalışmaktadırlar. Kurtuluş'ta, her Kazak evi sanki küçük bir atölye gibidir. 1968 yılında Kooperatif, Gima aracılığı ile, Devlet Kara Yolları müstahdemleri için (6000) çeket ve (5000) kadar da yağmurluk hazırlamış. Keza

PTT Genel Müdürlüğüne (4000), Ceylanpınar Devlet Üretim Çiftliği için de (500) adet ceket siparişini kabul etmiştir. Gimadan 1.030.500 lira kazanç sağlamışlardır. Bugün Türkiye'de özel ve Devlet sektöründe kullanılan deri palto, deri gocuk, deri kürkler de Kazaklar tarafından karşılanmaktadır. Son bir kaç yıl içinde (11) kişi Almanya'ya işçi olarak gitmiş, burada da aynı tür dayanışma ve birlikte iş görme ilkesini sürdürmüşlerdir. «Altay Emeği» adı altında paralarını Almanya'da bir bankada toplayarak, İstanbul, İzmir ve Ankara'da Avrupa tipi naylon imal eden bir fabrika kurmak niyetindedirler.

Dericilik monokültürü örneği bize 95 hanelik bir grbuun kalkınma modelini göstermektedir. 1968 yılında milyonları aşan kârlar ve her hane (1-4) dikiş makinasının bulunması, Batı Alman köylerinin kalkınmasına benzer bir gelişimi bize andırmaktadır.

4) Grup - çiftçilik modeli: Bu da tarımsal sektörün ıslâhı ve Max Weber'in deyimiyle «saf köy» tipinden «ticari köy» tipine geçmede önemli bir aşamayı teşkil edebilir. Ülkemizin belirli bölgelerinde, özellikle, Ege, Marmara, Çukurova ve Haran, Diyarbakır Havzasında bu tür çiftliklerin kurulması, topraktan kopmayı sağlayabileceği gibi, kırsal alanlarda yaşayan önemli bir nüfus kesiminin kökleşmesine de katkıda bulunacaktır. Bunun için temel ilke, kendisini çiftçiliğe almış olan bir kaç örnek çiftçiyi, modern tarımı desteklemek amacıyla, bir araya getirerek verimli ve üretken ortamı yaratmaktır. Alt yapı kuruluşlar, çiftçilik için her türlü yatırımlar özellikle bu çiftliklere tahsis edilmelidir. Toprak - Tarım reformları ile büyük toprakları parçalamak yerine, tersine bunların korunması veya grup - çiftçilik biçimine gitmek, ülkemizin arazi tasarruf biçimleri, insan - toprak ilişkileri ve kültür değerlerine uygun olarak, gerçekleştirilmelidir. Bir bölgede büyük arazi parçaları topraksız köylüye dağıtılırken bir diğer yöre de bunların korunması, yukarıda belirtildiği gibi, ülke koşullarına bağlı olarak göz önüne alınmalıdır. Her şeyi temelinden yıkmak veya ithal modellere heveslenerek yeni çözüm yolları aramak, ülkenin tarihsel koşulları ve toplumsal yapı dinamikleri göz önüne alınmadan yararlı olacağı kanısında değilim. Bu tür modelleri bölge bölge denemek suretiyle şartlarımıza uygun olanına yönelmek de yarar vardır. Böyle bir gelişim için Batı Almanya'da bir kaç örnek vermek istiyorum. Bu ülkede, birden fazla münferit çiftlikler (Einzeln aüssiedlung) bir araya geldiğinde (Gruppen -aüssiedlung) denilen türde kuruluşlar ortaya çıkmaktadır. 1972 yılında, Baden - Württemberg'in Hemingen ilçesihe bağlı bu tür çiftliklerden bir kaçını ziyaret etmiştim. Bu incelemeye konu olan (Gruppen - aüssiedlung) çiftçi ailesinden kurulmuştur. Bu ailelerden

birinin, ekip - biçmeye elverişli 350 dönümlük arazileri vardı. Bunun 150 dönümü 15 km. uzaklıkta olup, başkalarından kiralanmıştır. Kiralanan 150 dönümün 100 dönümü çayır - mera, 50 dönümü de ekip - biçmeye ayrılmıştır. Geriye kalan 200 dönüme gelince bunun da 100 dönümü şahıs malı, 100 dönümü de yine kiralıktır. Ayrıca, ailenin yılda 5 bin litre süt veren 20 inekleri 30 kadar da domuzları vardı. Gerek hayvansal ürünlerin gerekse tahıl ürünlerinin satışından sağlanan kâr yılda 30 bin DM civarındadır. Grup - çiftçiliği teşkil eden ikinci komşu 200 dönüm, üçüncüsü ise 500 dönüm araziye sahipti. Buna ek olarak da 50 dönüm kadar bir araziyi de kiralamaktadırlar. Grup - çiftçiler kış aylarında fabrikalarda çalışırlar.

1955 yılından itibaren yaklaşık olarak, bu ülkede, 20 - 22 bin aile grup - çiftçilik türündeki yerleşmelere tâbi tutulmuştur. Kuşkusuz bu çeşit kuruluşların temelinde bir takım ekonomik nedenler vardır. Grup - çiftçilikle üç amaç gerçekleştirilmek istenmektedir:

- 1) Asgari işletme büyüklüğü ve verimliliğin saptanması,
- 2) İşletmelerin modernleştirilmesi, iş ve işletme kalitesinin sağlanması,
- 3) Ailede, aile reisi ve diğerleri çiftçilik yapamayacak duruma gelirse, yerine oğlunun bakmasının hukukî bir statüye ulaştırılması. Herhangi bir nedenle arazi satılmasına karar verildiği takdirde, satın alanın devletle, yasalara göre anlaşma yapması gerekir. Böyle bir çiftçilik sisteminde, gruplaşma gönül rızasıyla olmaktadır. fakat ayrılmak veya çiftliği dağıtmak yasal kayıtlara bağlıdır.

Ülkemizde, çiftçilik bir ata mirası olarak kuşaktan kuşağa geçen ve kazanılmış tecrübeleri yansıtan doğuştan bir meslek gibidir. Bunları, gelişi güzel sosyal fırtınaların içine terketmek doğru değildir. Zaten son derece parçalanarak ufalmış arazilerin (0 - 50 dönüm arası) arazi çiftçilerin % 62'1'ini teşkil eder) elverişli bir tarımsal faaliyete uygun olduğu söylenemez. Bu nedenle, bölgelerin özelliklerine ve arazi yapısına göre, gönüllü ve özgür ve kararlar altında, bu tür çiftlik sistemine yönelmek, tarımsal kalkınmamız kadar, köylünün toprağa bağlanmasını da sağlayacaktır.

5) Sanayi köyleri modeli: Özel ve kamu kuruluşlarının ülkemizin yoksul bölgelerine sanayi veya yan sanayi dallarını tahsis etmeleri gerekir. Kalkınma, ancak özel ve kamu sektörlerinin namuslu işbirliği so-

nucu sağlanır. Özel girişim, Mustafa Kemal Paşa'nın da belirttiği gibi, sömürgeci bir ülkede kendi özel çıkarlarını düşünebilir.

Bugün ülkemizde, (64.755) yerleşme alan mevcuttur. Bu rakamlardan (ağıl, zoma, ılıca, yayla ve çadır vb.) köy - altı kuruluşlar çıkarıldığı takdirde geriye 62.597 yerleşme birimi kalıyor demektir.

Genellikle, ülkemizin Batı kesimine nazaran Doğu kesimi çok geri kalmış bir düzeydedir. Frey raporunda, Kuzeydoğu, Ortadoğu ve Güneydoğu bölgeleri alt düzeyde kalkınma derecesini göstermektedir. (Frey, 1966). Ege ve Marmara ise bu rapora göre üst düzeydedir. Böylece 21 ilimiz alt düzeyde gelişmiş üç bölgenin kapsamı içine girmektedir. Bu bakımdan kalkınmaya öncelikle adı geçen bu bölgelerden başlamak zorunludur. Bunun için de, gerek İtalya'da gerekse Batı Almanya'da örneklerine rasladığımız türde özel sektör bu kesimlere katkıda bulunmalıdır. Her ne kadar alt yapı tesisleriyle sektörlerin gelişmiş bulunduğu bu bölgelere, özel sektör kâr sağlamaması dolayısıyla bir heves duymayabilir. Ama, örnekleri bugün bir çok demokratik ülkelerde görülen kalkınma modellerine, bu ülkede kazandığı parayı özel sektör sarfetmek mecburiyetindedir.

2. Dünya Savaşından sonra, uzmanların ifadelerine göre, İtalya'nın güneyi ile ülkemizin doğu kesimi arasında önemli benzerliklerin bulunduğu ifade edilmiştir. Ancak, bu ülkede, başta Alivetti gibi firmalar olmak üzere, güneyin kalkınmasında teşebbüse geçmişlerdir. Bu suretle özel teşebbüs ile kamu kuruluşları kenetlenerek meşhur Güney kalkınması projesini gerçekleştirmeye çalışmışlardır. Örneğin, Olivetti firması belirli köy merkezlerine kadar yan tesislerini (daktilo makina aksamlarını) sevketmek suretiyle iş kollarını dağıtmıştır. Bu merkezler ve köylerde yaşayan yoksul tarım halkı bir yandan bu makina aksamaları üzerine iş güçlerini teksif ederken öte yandan ekip biçmekle uğraşmışlardır. Köye başlangıçta sanayinin götürülmesinin tipik bir örneği budur. Bir diğeri de Batı Almanya kalkınmasından vereceğim. Bu da, Güney Almanya'nın Schwaber bölgesinde küçük bir köy olan Talheim'dir.

1900 yılında, Talheim'in nüfusu 1006 iken, II. Dünya Savaşında 843'e düşüyor. Savaş sonrası, köy ekonomisinin ticarileşmesi nedeniyle dış göçler azalıyor ve iç göçler artmaya başlıyor. Bu gelişmenin sonucu olarak, köyün nüfusu 1969'da yeniden 1400 kişiye yükseliyor. Talheim'de çiftliklerin ortalama büyüklükleri 40-50 dönüm arasında değişiyordu. Ülkemiz için bu rakam (70) dönümdür.

II. Dünya Savaşını müteakip önce, bazı erkekler odun kesme, yol yapımı, bazıları da köylerde var olan çeşitli zanaatlarla uğraşıyorlardı. Yıllar sonra kitle araçları gelişti, taşıma olanakları çoğaldı, bunun sonucu olarak da büyük kentlerle temas hızlandı. 1953 reformu ile Talheim sanayiye yöneldi. Tarımsal faaliyetler de daha çok ticari bir kimlik kazanmaya başladı. Bu gelişime paralel olarak, 1925 yılında kurulan tahta yapımı fabrikalar, mutfak yapımı fabrikalar haline çevrildi ve burada erkek işçiler çalıştı. Bunu izleyen, küçük çocuk elbisesi yapan tekstil endüstrisi gelişti. Ayrıca, Talheim'da fotoğraf aletleri imal eden bir diğer fabrika kuruldu. Böylece, tarım sektöründe iş bulamayanlar veya yeterli topraktan kazanç sağlayanlar yarım - gün çiftçiliğin yanında fabrikalarda çalışmaya başladılar. Bunun gibi, yaşlılar, ev kadınları ve genç çocuklar tekstil sanayi için evde parça işi yaptılar. Tıpkı İtalya Olivetti örneğinde görüldüğü gibi.

II. Dünya Savaşından beri tarımsal alanda sürekli nüfus çekimi var iken, şimdi: Tüm gün çiftlik işlemecilerinin hiç biri köyü terketmiyor. İlk traktörün köye girmesinden (1952) 17 yıl sonra, 1969 yılında 105 traktör, 26 saman yükleyici ve 4 adet biçer - döğür mevcuttu (Schwarzweiler, 1971).

Görülüyor ki, Talheim'da, bir yandan sanayileşme diğer yandan da ticari bir yapıya bürünmekle sağlanan «feed - back», kısa zamanda tarımda makinalaşmanın doğmasına sebep olmuş, iç göç önlenmiş, nüfus çoğalmış ve tam - gün çiftçilik yanında sanayi işçiliği de ortaya çıkmıştır. Böylece, «köylülük» niteliği korunabilmiştir.

Bir diğer örnek de yine Baden - Württemberg eyaletine bağlı Gosheim veya Mercedes köyüdür. Önceleri yoksul bir tarım yerleşmesi durumunda olan Gosheim'da, çocuk ölümü binde 39, doğum oranı ise binde 41 idi.

1960 yılında Gosheim'm tarımdan çok sanayiye kayması yüzünden köy, her yönden değişmiş ve adına bu yüzde Mercedes köyü denilmiştir. Sanayiye dönmeden önce ortalama arazi miktarı yaklaşık olarak 8 dönüm kadardı.

1812 yılında 576 nüfuslu olan köy, 1939 da 1076, 1962'de ise 2301'e yükselmiştir. Köyde bugün 39 fabrikanın biri sabun, çamaşu tozu, tekstil, diğeri elektrik malzemeleri üreten fabrikalardır. 958 işçi Gosheim metal firmalarında çalışıyor.

Tarımsal yapıya gelince, 168 parça arazinin sadece 2'si 100 dekarın

üzerindedir. Geriye kalanlar küçük arazi parçalarıdır. Bunun gibi, arazinin % 67'si (20 - 40), % 76'sı ise 40 dönümün altındaki arazidir.

Mülk sahiplerinin % 16.5'i kadın, % 37'si fabrika işçisi, % 22'si pansiyoncu, % 9'u imalatçı, % 13,5'u küçük iş adamlarıdır (Franklin, 1974).

6) Yarı Kırsal Sanayileşme : Bu örnek daha ziyade Kızıl Çin'de, zihniyet bakımından farklı olmakla beraber, kırsal yörelerin korunması, sanayileşme uğruna köylerin boşaltılması eğilimi dışında yeni atıllara tanık olmaktadır. Bu ülke de kırsal yörelerde, bir yandan tarımsal yetiştiriciliğe diğer yandan da sanayiye yönelme temel ilke olarak benimsemiştir. «Yarı kırsal sanayileşme» medeli olarak ifade edilen «Taşing», Mançurya'daki petrol alanlarını kapsamaktadır. Yakın zamanlara kadar terketilmiş olan bu bölge, yolsuz, konutsuz, buzlar içinde bir bölge idi. Ne var ki Taşing'te var olduğu anlaşılan petrol, Çin'i kısa sürede dünyanın büyük petrolcu ülkeleri arasında koyacak bir düzeye getirdi. İçilecek suyun bile buzlar kırılarak taşlarla taşındığı Taşing'te 1970'ler ortalarında şimdi 300 bin kişi yaşıyor. Bu toksulluk bölgesi olan Taşing'te sayıları yüzü aşmıştır bu merkezlerin. Onları işletenler, petrol alanlarında çalışanlara gerekli tarımsal ürünler ve besin maddeleri üretilir. Ayrıca da yöreyi destekleyici nitelikteki küçük fabrikalar işletilir.

Mao'nun kentleşmeye karşı olan ve sanayi toplumunu yarı kırsal düzeyde tutmaya yönelik dünya görünüşünün asıl örneği bu «tarım sanayi köyleridir» (The Financial Times, 31.7.1974). Kentlerin aşırı ferdiyetçi, bir birinden kopmuş insan yığınlarının yerine, bu düzende, eski kır toplumunun dayanışma ve insancıl yaklaşım felsefesini sürdürmek özlemi görülür (Gevgilili, 2.8.1974, Milliyet).

Ülkemizde, mono - kültür blokları çevresinde, örneğin Batman, Murgul, Ergani, Divrik, Guleman bakır madenleriyle petrol ve benzeri bloklarda, gönüllü, özgürce çalışma birimleri kurulabilir. Halkın katkısı sağlanabilir.

II) Yukarıdanberi sıraladığımız bu çözüm yolları, kırsal alanlardan kentlere olan göçlerin önlenmesi için ele alınması gerekli görülenlerin sadece belirli bir kesimini kapsamaktadır. Ancak, ozaman sağlıklı olmayan sanayileşme ve kentleşmenin kurbanı olan köylerimiz, tarihsel köklerinden koparılmaktan kurtarılabilir. Aksi takdirde, köylerden genç ve dinamik yoğunluğun tüketilmesi, kent merkezlerinde aşırı nüfus yığılmaları gecekondulaşma ve yoksulluk kültürü adım verdiğimiz önemli sosyal problemlerin ortaya çıkmasına sebep olmakta devam edecektir. Gecekondulaşma ve ona bağlı olarak gelişen yoksulluk

kültürü, her şeyden önce, sağlıklı ve dengeli olmayan sanayileşme ve kentleşme olaylarının bir ürünüdür. Egemen kültür içinde bir yan kültür alanı olarak yoksulluk kültürü son yıllarda bir ahtapot gibi, büyük kent merkezlerine kol saran gecekondulaşmanın bir simgesidir. Bu nedenle üzerinde önemle durulması gerekir. Ne yazık ki, ülkemizde antropologlar ve sosybilimcileri tarafından yönetilen gecekondu araştırmalarının hiçbirinde bu sorun ele alınmamış, sadece gecekondulaşma süreci yapısal bir değişiklik olarak tasvir edilmiştir.

1970 yılında, Türkiye'deki tüm gecekonduların % 72.3'ü dört büyük kentte toplanmış bulunmaktadır. Planlamaya göre: «Bir yandan büyük kentlerdeki aşırı nüfus birikimi, öte yandan yetersiz istihdam olanakları ile gelir düşüklüğü konut açığına ve gecekondulaşmaya neden olmuştur». 1960'da kentli nüfusun % 13.5'i bu barınaklarda yaşarken, bu rakamın 1969'da % 23.3'e yükseldiği ve bunun miktarının da yaklaşık olarak, 2.750.000 kişiye ulaştığı söylenebilir.

<u>Kentler</u>	<u>Kent nüfusunun gecekondualarda yaşayan yüzdesi</u>
Ankara	65
İstanbul	45
İzmir	35
Adana	45
Bursa	25
Samsun	36
Erzurum	35
Diyarbakır	20

Bugün bu oran Erzurum için % 45 civarındadır (Türkdoğan, 1974). O halde ülkemizin birçok metropoliten merkezlerinde gecekondulaşma nüfusun yarısından fazlasını hatta bazı kentlerde üçte ikisine yaklaşmaktadır. Gecekonduların büyük çoğunluğu da köy kaynaklıdır. Nitekim, Erzurum kecekonduların % 90'ı kırsal alanlardan, ancak % 10'u da kent merkezlerindeki işsiz ve yoksul kimselerin oluşturduğu bir yapıyı yansıtır. Sürekli olarak köylerin boşaltılması gecekondularda niçin ve nasıl bir yoksulluk kültürü meydana getirmektedirler? Bu yoksulluk kültürünün toplum yapımız açısından doğurduğu sonuçlar neler olabilir? Tüm bu sonuçlar üzerinde durulması gereken önemli ve hayati noktalar. Bu nedenle kısaca bu soruları açıklamak amacı ile yoksulluk kültürüne değinmek istiyorum.

Günümüzde sanayileşmiş toplumların birçok sorunları vardır. Bunlar içinde, aşağı sınıf kültürü veya yoksulluk kültürü dediğimiz mesele en önemlilerinden biridir. Yoksulluk kültürü aslında bir toplumda görülen, genel kültürden veya hakim kültürden sapmaları, kendine özgü bir takım kültür çevreleri meydana getirmeleri ifade eder. Kemeraltı, gecekondu dediğimiz yoksul haikm yaşadığı alanlarda ortaya çıkan bu yan kültür alan aslında hızlı sanayileşme ve teknolojinin ortaya koyduğu bir üründür. «En iyi, çoğu kez iyinin de düşmanı olabiliyor». Teknoloji, her ne kadar amaç olarak mutlu toplumlar yaratmak istiyorsa da bazen zıtların da geliştirmektedir. Aşağı sınıf kültürü veya yoksulluk kültürü bu tezatlaşmanın bir ürünüdür.

Gelişen her toplumda sınıflaşma bir alın yazısıdır. Bu nedenle her sınıf kültürünü belirleyen özellikler, diğer sınıflardan farklı olarak, daha sınıf klütürnü belirleyen özellikler, diğer sınıflardan farklı olarak, daha ziyade yoksulluk kavramının etrafında toplanır. Bir toplumun tabanını teşkil eden ve nüfusları büyük kent yörelerinde % 50'yi aşan büyük bir grubun sessiz bir ada gibi durması beklenemez. Toplum normlarına karşı koyan çeşitli davranışlarıyla, alkolizm, ilaç alışkanlığı, fahişelik, cinayet, hırsızlık, soygunculuk, kumar gibi çok çeşitli patolojik yönelimleriyle gerçekten bir problem haline gelen büyük kentlerin kenar mahallelerinde yaşayan gecekondu sakinleri aşağı sınıf kültürünün örneklerini verirler.

Yoksulluk kültürü, Lewis'e göre : Büyük kent merkezlerindeki en yoksul köylülerle en yoksul işçilerin yaşantı tarzlarını açıklar (Lewis, 1971). Bundan dolayı gecekonduların kentli işçi ve köylü karışımı bir kökeni vardır. Yoksulluk, ferдин yetiştığı çevre ve davranışı ile psikolojik durumu arasındaki ilişkilerin bir ürünüdür. Öyleki, bir çocuk geleceğini, toplumun motif ve değerlerini temel kültürü -kitaplardan öğrenmez. Münferit kültür ve münferit ahlâk sistemini ancak bu davranışı bizzat bilen şahıslardan öğrenir. Eğer bir çocuk başka bir kimseyle içten bir ilişki kuramıyorsa, sadece gecekondu ve mensuplarının çocuklarıyla ilişkili ise, sadece gecekondu kültürünü öğrenecektir. Bu husus bize şu gerçeği açıklıyor: Sosyal sınıflar ve ferдин yaşadığı kültür çevreleri — yan kültür alanları — ferдин öğrenme çevresini sınıflandırır ve biçimlendirirler.

Yoksulluk kültürünün özellikleri, Lewis'e göre: Yaşamak için devamlı uğraşı, işsizlik, gereği kadar kazanç sağlayamama, çocukların çahştırılması, para biriktirememe, devamlı para sıkıntısı ve faizle para almak. Bu ekonomik özellikler yanında bir de sosyal özellikleri vardır:

Kalabalık yerde yaşamak alkolizm, sık sık kavgalar, erkeklerin karılarına dayak atmaları, nikâhsız yaşama, kadınlar arasında çilekeşlik, erkeğin üstünlüğüne inanmak, zor hayat şartlarına göğüs germek, sürekli ıstırapları unutmak için içki kullanmak..

Erzurum gecekonduları üzerinde yaptığımız bir araştırmada (295 hane) Lewis'i kanıtlayan sonuçlara vardır: a) Fertlerin millî kurumlarla bütünleşme imkânlarının yokluğu, b) aşağı düzeyde toplumsal organizasyon, c) yaşamak için sürkeli mücadele içinde bulunmaları gibi özellikler (Türkdoğan, 1974). Bu durum şu gerçeği ortaya koymaktadır: Halkın gecekondu bölgesinde sürekli maişet peşinde koşması, geçim sıkıntısını yenmeye çalışması, halkın önemli bir kesimin kültür yaratıcılığına katılamamasına yol açmaktadır. Gecekondu insanımızı, «halk zihniyetinden» ayıran önemli taraf da burasıdır. Geniş anlamda halk yaratıcılığı, ironiyası, masalları, efsaneleri, mizahı, hiciv, fıkra ve çeşitli sanat eserleriyle manevi kültürün dinamik bir gücüdür. Oysa gecekondu veya aşağı sınıf kültüründe bu yaratıcılık güdükleşmiş, yerini açlıgım giderme gibi temel biyolojik ihtiyaçlara terketmiştir. Bu da giderek, köylerden kopup gelen «halk zihniyetinin» büyük kentlerin kenar mahallelerinde kültürel yaratıcılıklarını yitirmelerine ve egemen kültürle bütünleşememelerine yol açmaktadır. Kanımca, üzerinde durulması gereken önemli sosyolojik sorun da buradadır. Türk toplumu, yukarıdanberi zikrettiğimiz reform yollarını denemekle, bu akımı durdurmalıdır. Yoksulluk kültürü, sağlıklı olmayan bir kentleşmenin ve sanayileşme modelinin hazin bir örneğidir.

SONUC :

İç ve dış göçler toplumumuzu tehdit edecek bir takım sorunları da birlikte getirmektedir. Bu nedenle çözüm yolları aramamız ve bu sorunları yenmemiz gerekir. Bunun da kaynağı yine köyde aranmalıdır. üzerinde durmak istediğimiz konu, bu nedenle, genel anlamda tarım değil onun köylüye bağlı olan biçimi ve bu tip tarımın ekonomik ve sosyolojik yapısıdır. Bu nedenle tıpkı Röpke'nin de belirttiği gibi tarımın gerilemesini biz, köylünün çiftini çubuğunu terk ederek kentlere akın etmesine yormaktayız (Röpke, 1967). Bunun için de köylülük niteliğini korumamız gerekir. Bir toplumun bel kemiği sadece tarım değil, onun köylüye bağlı şeklidir. Köylüye bağlı bulunmayan bir tarım, o millet için bir enfeksiyon halini alabilir.

Köylüye bağlı tarımın temel niteliklerinden birini, bir ailenin (sürelî hizmetleri, gündelikçileri ve mevsimsel işçileriyle birlikte) ancak

sürebileceği kadar toprağa sahip olması teşkil eder. Toprağın köylünün mülkü olması ve böylece geçmiş ve gelecek kuşakları birbirine bağlayan bir geleneği temsil etmesi bir katedir. Ailenin teşkil ettiği sosyal birliğin; aynı köyde oturmaktan, aynı kooperatife üye olmaktan ve aynı sınıfa mensup bulunmaktan doğan ortak bilincin kökü hep topraktır» (Röpke, 1967).

Tarım kentlerinin kurulması, monokültür merkezleri, tarımsal sanayileşme, grup - çiftçiliklerin kurulması, bölgesel kuşaklar gibi çok yönlü çözüm yollarının amacı, hem sağlıklı olmayan kentleşme ve sanayileşmeyi korumak hem de köylülük yapısını bozmamak amacını taşımaktadır.

K A Y N A K L A R

- Wilhelm Röpke, Çağımız Buhranı, Çev.: Orhan Tahsin Günden, 1967
- John Mogen, Revent Changes in The Rural Communities of the United States. Sociologia, Ruralis, Vol, XVI, 1976.
- A. Tolun, Fransa'da bölge tanzimi ve yeni komünöterlerin kuruluşu, 1962
- Falih Rıfkr Atalay, Dünya Gazetesi, 8. Nisan. 1970
- Fehmi Yavuz, Türk Mahalli İdarelerinin Yeniden Düzenlenmesi Üzerinde Bir Araştırma, 1966
- Ogman N. Koçtürk, Türkiye'nin Kalkınmasında Tarım ve Sanayi, Yeni Bir Düzen; Agrindus, 1967
- Lütfü Ülkümen, Tatbiki Bir Görüşle Zirai Politikamız, 1966
- Alpaslan Türkeş, Dokuz Işık, Tarih yok.
- John H. Dawis, From Agriculture to Agribusiness, 1966
- H. Halperin, İntegration of Agriculture and Industries, 1967
- Jery F. Karez, Soviet and East European Agriculture, 1967
- Joel Halgern, The Changing Village Community, 1967
- Orhan Türkdöğän, Türkiye'de Köy Sosyolojisinin Temel Sorunları, 1970
- Orhan Türkdöğän, Yoksulluk Kültürü: Gecekonduların Toplumsal Yapısı, 1974
- Orhan Türkdöğän, Tarımsal Yenilik Tekniklerinin Yayılması: Federal Almanya Örneği, 1973.
- Orhan Türkdöğän, Batı Almanya'nın Bir Kentinde Türk İşçilerinin Sosyo - Ekonomik Yapısı, 1973
- Oscar Lewis, İşte Hayat, 1971
- Oscar Lewis, Sançezin Çocukları
- Leo J. Fenske, Kemaliye İlçesinde Bir Dağ Köyü: Kabataş, Atatürk, Üniv. Ziraat Fakültesi Derneği, Cilt: 3, Sayı: 2
- Tayyar Ayyıldız, Büyükdere Köyünün Sosyo - Ekonomik Yapısı, 1975
- M. Y. Doğanca, Social Stratification and Social Classes in a Western Turkish Village, The Journal of Agricultural Faculty of Ege University, 13, No: 1, 1976
- Şefkati Gülten, Erzincan İli Kemaliye İlçesindeki Ziraat İşletmelerinin Ekonomik Durumu, 1971
- Beşir Atalay, Köy Gençliği Üzerinde Sosyolojik Bir Araştırma, Doktora Tezi, 1976
- Necdet Sözer, Diyarbakır Havzası; Beşeri ve İktisadi Coğrafya Açısından Bir Bölge Araştırması, 1969
- Yunus Kishali, Doğu'da Köy Dışı Çalışmalar, 1976, Tez Çalışmaları, Hohenheim Üniversitesi

- Ahmet Gençler, Diyarbakır ve Çevresinde Sosyalleştirilmiş Sağlık Hizmetlerini Etkileyen Toplumsal ve Kültürel Faktörler, Basılmamış Doktora Tezi, 1974
- Ziya Eralp, Turizmin Sosyal Değişime Sosyo - Ekonomik Etkisi, 1974
- Erol Tümertekin, Yerleşme Planlaması, Şehir - Köy İlişkileri, Coğrafya Dergisi, Cilt: 10, 1973
- Türk Köylerinde Modernleşme Eğilimleri Rapor : I, 1970
- Roger Garaudy, Sosyalizmin Büyük Dönemeci, 1970
- Carle C. Zimmerman and P. Sorokin, «A Systematic Source Book in Rural Sociology, 1930»
- Census, ERS, P-27, No: 44, June 1973
- Köy İşleri Bakanlığı, Köy Envanter Etüdüleri Halk Sektörü Semineri, 1973
- Harry K. Schawarrzweller, Tractorization of Agriculture: The Social History of a German Village, Sociologia Ruralis, Vol: 11, 1971
- S. H. Franklin, Gosheim, Baden - Württemberg: A Mercedes Dorf, In Pacific Viewpoint, Vol: 5, 1964
- Orhan Türkdoğan, Salihli'de Kazak Göçmenlerinin Yerleşmesi, 1969
- Ali Gevgilili, Milliyet, 22.8.1974